

SPRÁVA O ZÁKLADNÝCH PRÁVACH – 2021

Z hľadiska ochrany základných práv rok 2020 priniesol pokrok i určité nezdary. V publikácii agentúry FRA *Správa o základných právach 2021* je uvedený prehľad hlavného vývoja v tejto oblasti, poukazuje sa na úspechy, ale aj na oblasti, ktoré ešte stále vyvolávajú obavy. V tejto publikácii sú uvedené stanoviská agentúry FRA k hlavnému vývoju v uvedených tematických oblastiach, ako aj súhrn dôkazov podporujúcich tieto stanoviská. Uvádza sa zároveň aj ucelený a informatívny prehľad o hlavných výzvach v oblasti základných práv, ktorým EÚ a jej členské štáty čelia.

STANOVISKÁ AGENTÚRY
FRA

1 [ZAMERANIE]

Pandémia COVID-19 a základné práva: ročný prehľad

4

Vykonávanie a používanie charty na vnútroštátnej úrovni

7

Rovnosť a nediskriminácia

10

Rasizmus, xenofóbia a súvisiaca neznášanlivosť

13

Rovnosť a začleňovanie Rómov

16

Azyl, víza, migrácia, hranice a integrácia

19

Informačná spoločnosť, súkromie a ochrana osobných údajov

22

Práva dieťaťa

25

Prístup k spravodlivosti

27

Vývoj v uplatňovaní Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím

Rukopis dokončený v apríli 2021.

Agentúra Európskej únie pre základné práva ani žiadna osoba konajúca v mene Agentúry Európskej únie pre základné práva nie je zodpovedná za prípadné použitie týchto informácií.

Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-302-8	ISSN 2467-2548	doi:10.2811/6660	TK-AM-21-001-SK-C
PDF	ISBN 978-92-9461-274-8	ISSN 2467-2777	doi:10.2811/071856	TK-AM-21-001-SK-N

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2021

Reprodukcia je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja.

Pri každom použití alebo reprodukcii fotografií alebo iného materiálu, na ktoré sa nevzťahujú autorské práva Agentúry Európskej únie pre základné práva, je nevyhnutné vyžiadať si povolenie priamo od držiteľov autorských práv.

Fotografie:

Obal: © silkfactory/iStock; © Sikov/Adobe Stock; © Marcello Paternostro/European Union

Strana 1: © xavierarnau/iStock

Strana 2: © Fundación Secretariado Gitano (FSG)

Strana 3: © Shutter B/Adobe Stock

Strana 4-5: © FRA

Strana 7: © Cate Gillon/Getty Images

Strana 8: © utlanov/Adobe Stock

Strana 9: © NurPhoto/Getty Images

Strana 10: © Satjawat/Adobe Stock

Strana 11: © Lidia_Lo/Adobe Stock

Strana 12: © Kypros/Alamy Stock Photo

Strana 13: © Nigel Crump/Alamy Stock Photo

Strana 14: © ton koene/Alamy Stock Photo

Strana 15: © Pierre Andrieu/AFP via Getty Images

Strana 16: © Angelos Tzortzinis/European Union

Strana 17: © Marcello Paternostro/European Union

Strana 18: © Sean Gallup/Getty Images

Strana 19: © bluedesign/Adobe Stock

Strana 20: © Monopoly919/Adobe Stock

Strana 21: © Sikov/Adobe Stock

Strana 22: © New Africa/Adobe Stock

Strana 23: © silkfactory/iStock

Strana 25: © kumikomini/iStock

Strana 26: © RomanR/Adobe Stock

Strana 27: © Tommy Larey/Adobe Stock

Strana 28: © elypse/Adobe Stock

Strana 29: © H_Ko/Adobe Stock

1 [ZAMERANIE]

PANDÉMIA COVID-19 A ZÁKLADNÉ PRÁVA: ROČNÝ PREHĽAD

Počas šírenia pandémie COVID-19 po celom svete orgány v celej Európskej únii prijímali nespočetné množstvo reštriktívnych opatrení na ochranu života a zdravia ľudí. Tieto opatrenia zasahovali do širokého spektra základných práv, ako je právo na pohyb a zhromažďovanie, na súkromný a rodinný život vrátane ochrany osobných údajov a na vzdelávanie, prácu a sociálne zabezpečenie. Pandémia a reakcie, ktoré vyvolala, prehĺbili existujúce výzvy a nerovnosti vo všetkých oblastiach života a zasiahli najmä zraniteľné skupiny. Takisto to spôsobilo aj nárast rasistických incidentov. Prístup k riešeniu pandémie založený na ľudských právach si vyžaduje vyvážené opatrenia, ktoré sú založené na právnych predpisoch, nevyhnutné, dočasné a primerané. Vyžaduje si to aj riešenie sociálno-ekonomického vplyvu pandémie, ochranu zraniteľných osôb a boj proti rasizmu.

Ako ukazujú dôkazy, pandémia a prijaté opatrenia proti jej šíreniu vážne ovplyvnili všetky aspekty nášho osobného a kolektívneho života vrátane fungovania našich demokratických inštitúcií. Pandémia odhalila nové výzvy v oblasti presadzovania základných hodnôt fungovania našich štátov a Európskej únie. Má to dôsledky pre naše základné práva. Obmedzenia majú vplyv na naše osobné a sociálne kontakty, ako aj na ochranu našich citlivých údajov. Okrem toho budú sociálne a hospodárske dôsledky pandémie dlhodobé a výrazne zhoršia už existujúce nerovnosti.

Ako mnohí zdôrazňujú na medzinárodnej úrovni, na úrovni EÚ aj na vnútroštátnej úrovni, je nevyhnutné, aby núdzové a reštriktívne opatrenia plne rešpektovali medzinárodné ľudské práva a normy právneho štátu, keďže sú zakotvené v medzinárodných nástrojoch a formované príslušnou judikatúrou. Tieto normy sa identifikujú vo veľkom množstve dokumentov od spoľahlivých zdrojov, v ktorých sa poskytujú usmernenia zodpovedným osobám o tom, ako zlepšiť ochranu práv ľudí na život a zdravie bez popierania všetkých ich ostatných práv.

STANOVISKO FRA Č. 1.1

Členské štáty EÚ by pri prijímaní reštriktívnych opatrení v núdzovej situácii, akou je situácia spôsobená pandemiou COVID-19, mali posúdiť a vyvážiť požiadavky jednotlivých základných a ľudských práv. S cieľom dosiahnuť takúto vyváženosť by mali zohľadniť medzinárodné normy v oblasti ľudských a základných práv vrátane príslušnej judikatúry a usmernení medzinárodných orgánov pre ľudské práva. Do navrhovania, vykonávania a monitorovania reštriktívnych opatrení by mali zapojiť aj vnútroštátne štatutárne orgány pre ľudské práva. Tieto opatrenia by mali byť nevyhnutné, dočasné a prísne primerané.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby reštriktívne opatrenia boli založené na právnych predpisoch a aby ich mohli sudy, parlamenty, štatutárne orgány pre ľudské práva a iné zainteresované strany vrátane občianskej spoločnosti podrobovať kontrole.

Inštitúcie EÚ by mali naďalej monitorovať núdzové opatrenia so zreteľom na základné hodnoty EÚ stanovené v článku z Zmluvy o EÚ vrátane základných práv, zásady právneho štátu a demokracie. Výsledky monitorovania núdzových opatrení by v prípade potreby mali byť zahrnuté v politických dokumentoch, akým je napr. správa v rámci nového každoročného európskeho mechanizmu právneho štátu.

STANOVISKO FRA Č. 1.2

Členské štáty EÚ by mali zlepšiť odolnosť svojich systémov zdravotnej starostlivosti, sociálneho zabezpečenia a sociálnej pomoci s cieľom zaistiť, že budú poskytovať spravodlivé služby všetkým aj počas krízy. Na dosiahnutie tohto cieľa koordinovaným spôsobom v celej EÚ by sa mal bezodkladne prijať návrh Európskej komisie týkajúci sa silnej európskej zdravotnej únie. Cieľom tohto návrhu je výrazne zlepšiť ochranu zdravia, ale aj spoločenského a hospodárskeho života v celej EÚ.

STANOVISKO FRA Č. 1.3

Členské štáty EÚ by mali zintenzívniť svoje úsilie o zabezpečenie kontinuity vzdelávania pre všetky deti za každých okolností, najmä v čase krízy, akou je kríza spôsobená pandémiou COVID-19. V tejto súvislosti by mali pozornosť sústrediť na vytvorenie digitálnej infraštruktúry na všetkých úrovniach vzdelávania a zabezpečiť vhodnú odbornú prípravu s cieľom oboznámiť učiteľov s prácou v digitálnom prostredí. V tejto súvislosti by sa mala venovať pozornosť akčnému plánu digitálneho vzdelávania (2021 – 2027), v ktorom sa toto navrhuje, a vyzýva sa na intenzívnejšiu spoluprácu na úrovni EÚ s cieľom prispôsobiť systémy vzdelávania a odbornej prípravy digitálnemu veku.

Členské štáty EÚ by takisto mali zabezpečiť, aby táto digitálna infraštruktúra bola inkluzívna. To znamená zabezpečiť potreby sociálne vylúčených a zraniteľných osôb, ako sú deti so zdravotným postihnutím, deti Rómov a Travellerov, ako aj deti migrantov a utečencov.

Ako zdôraznil Európsky parlament, „aj v núdzovom stave musia platiť základné zásady právneho štátu, demokracie a dodržiavania základných práv“. V tejto súvislosti má zásadný význam Charta základných práv Európskej únie, pokiaľ ide o opatrenia EÚ a opatrenia členských štátov, ktoré patria do rozsahu pôsobnosti práva EÚ. Na dôsledky pre základné práva na základe dôkazov v kontexte EÚ poukazovali počas roka 2020 bulletiny agentúry FRA.

Na vnútroštátnej úrovni reštriktívne opatrenia podrobovali kontrole súdy, parlamenty, orgány pre ľudské práva, občianska spoločnosť a iné zainteresované strany. Hoci uznali potrebu núdzových opatrení na zamedzenie šírenia pandémie, namietali proti tým, ktoré neboli založené na práve, boli dlhotrvajúce, ako aj neprimerané. Zdôraznili tiež význam boja proti diskriminácii súvisiacej s pandémiou COVID-19, nenávisťnému prejaviu a rasizmu.

Moderná veda reagovala na túto výzvu v rekordnom čase a sprístupnila vakcíny už koncom roka 2020. Pandémia však odhalila medzery a obmedzenia v kapacite a pripravenosti našich systémov zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, zamestnanosti a sociálnej ochrany na riešenie takejto krízy a plnenie povinnosti rešpektovať práva všetkých na zdravie, vzdelávanie, prácu a sociálne zabezpečenie a pomoc. Odhalila aj medzery v našej schopnosti chrániť práva tých, ktorí sú zraniteľnejší. Pandémia je lakmusovým testom našej pripravenosti dodržať sľub v rámci celosvetovej Agendy 2030 „na nikoho nezabudnúť“ pri dosahovaní sociálne spravodlivého prechodu k trvalo udržateľnému rozvoju.

Napriek nedostatkom však EÚ a jej členské štáty vynaložili značné úsilie na podporu svojich systémov zdravotnej starostlivosti, vzdelávania a sociálnej ochrany a na pomoc jednotlivcom a podnikom v boji proti hospodárskemu poklesu a riziku nezamestnanosti.

Pridaná hodnota EÚ bola opäť veľmi dôležitá. EÚ zaviedla rôzne nástroje na pomoc členským štátom pri financovaní ich opatrení. Pokiaľ ide o budúcnosť, inštitúcie EÚ dosiahli dohodu o balíku na podporu obnovy vo výške 1,8 bilióna EUR. Spája sa v ňom rozpočet EÚ na roky 2021 – 2027 a NextGenerationEU, dočasný nástroj obnovy, ktorý Európskej komisii umožňuje získavať finančné prostriedky na kapitálovom trhu s cieľom riešiť bezprostredné hospodárske a sociálne škody spôsobené pandémiou.

Tieto finančné opatrenia EÚ spolu s politickými nástrojmi na podporu ľudských a základných práv, ako je Európsky pilier sociálnych práv, tvoria komplexný rámec na podporu vnútroštátneho úsilia.

STANOVISKO FRA Č. 1.4

EÚ a jej členské štáty by mali pokračovať v boji proti diskriminácii v súvislosti s pandémiou COVID-19, nenávisťným prejavom a rasizmu voči etnickým menšinám, migrantom a utečencom alebo ľuďom s prisťahovaleckým pôvodom. Zahŕňa to posilnenie opatrení proti dezinformáciám, v rámci ktorých sa šíria nenávisťné prejavy, ako aj diskriminačné a rasistické vnímanie, a to najmä v online priestore.

STANOVISKO FRA Č. 1.5

Členské štáty EÚ by sa mali zamerať na potreby zraniteľných skupín, ktoré sú najviac ohrozené rizikom infekcie, resp. ťažkého priebehu choroby. Tieto skupiny zahŕňajú staršie osoby, ľudí v zariadeniach opatrovateľskej starostlivosti, osoby trpiace zdravotnými ťažkosťami, ako aj osoby žijúce v obmedzenom alebo preplnenom priestore či v zlých životných alebo bytových podmienkach. Do tejto poslednej skupiny patria mnohí Rómovia a Travelleri, ako aj ľudia v záchytných centrách alebo zariadeniach určených na zaistenie pre migrantov a utečencov, ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a útulkoch pre bezdomovcov.

Tieto skupiny treba preto uprednostniť pri vakcinácii a zabezpečiť, aby mali spravodlivý prístup k službám zdravotnej starostlivosti a sociálnym službám podľa potreby.

2

VYKONÁVANIE A POUŽÍVANIE CHARTY NA VNÚTROŠTÁTNEJ ÚROVNI

Rok 2020 bol osobitným míľnikom pre Chartu základných práv Európskej únie. EÚ si 7. decembra pripomenula výročie vyhlásenia charty, ktoré sa uskutočnilo presne pred 20 rokmi v Nice. Európska komisia toto výročie využila na spustenie svojej novej stratégie s názvom *Stratégia posilnenia uplatňovania Charty základných práv v EÚ*. Stratégia sa vo zvýšenej miere zameriava na uplatňovanie charty v členských štátoch, ako aj na úlohy vnútroštátnych aktérov pri zabezpečovaní účinného uplatňovania charty v životoch ľudí. Poskytuje koncepciu ďalšieho kolektívneho úsilia v nasledujúcich rokoch. Komisia ďalej vyzvala na koordinovanejšie vykonávanie charty na úrovni EÚ. Jej používanie vnútroštátnymi súdmi, parlamentmi, vládami a inými aktérmi však naďalej vykazovalo zmiešané výsledky. Vnútroštátne súdy venovali charte čoraz väčšiu pozornosť, ale vládne opatrenia na podporu jej uplatňovania boli stále nedostatočné. Hoci kríza spôsobená pandémiou COVID-19 oslabilu ochranu základných práv, zároveň upriamila väčšiu pozornosť na listinu práv EÚ.

Charta má zásadný význam pre EÚ, vnútroštátne a miestne úrovne verejnej správy a zaväzuje ich vždy, keď konajú v rámci pôsobnosti práva EÚ. Z dôkazov však vyplýva, že na vnútroštátnej úrovni je angažovanosť v súvislosti s chartou stále pomerne obmedzená. Poukazuje to na potrebu ďalšej podpory zo strany EÚ a jej členských štátov, ako aj posilnenej spolupráce. Ďalšie tri stanoviská sa týkajú úrovne EÚ a vnútroštátnych a miestnych úrovní verejnej správy.

Úroveň EÚ

STANOVISKO FRA Č. 2.1

Inštitúcie EÚ by pri diskusii o uplatňovaní charty, ako sa navrhuje v stratégii Európskej komisie týkajúcej sa charty, mali zabezpečiť, aby sa dostatočne zohľadnili dôkazy získané od príslušných vnútroštátnych aktérov. Pozornosť by sa okrem agentúry FRA mala zameriavať aj na iné agentúry EÚ, ktoré majú potenciál prispieť k lepšiemu vykonávaniu a presadzovaniu práv zakotvených v charte. Navyše by sa Výbor regiónov mohol zapájať do každoročnej výmeny sľubných postupov a výziev pri uplatňovaní a presadzovaní ustanovení charty na miestnej úrovni. To by mohlo poskytnúť ďalšie dôkazy, ktoré by mohli prispieť k „medziinštitucionálnej diskusii“ na úrovni EÚ, na ktorú odkazuje stratégia týkajúca sa charty.

Zatiaľ čo v novej stratégii Európskej komisie na posilnenie uplatňovania charty sa venuje zvýšená politická pozornosť vnútroštátnej úrovni, oznamujú sa v nej aj ďalšie usmernenia, stimuly a podpora EÚ, a to aj prostredníctvom nových programov EÚ. Napríklad sa v nej oznamuje, že Európska komisia posilní svoje partnerstvo s členskými štátmi EÚ v rôznych oblastiach, aby im poskytla lepšiu pomoc pri vykonávaní charty.

Okrem toho Európska komisia pozýva Radu aj Parlament, aby sa zapojili do „medziinštitucionálnej diskusie“ s Komisiou. V tejto súvislosti sú relevantné aj agentúry. Hoci sa často odkazuje na agentúru FRA a jej prácu, stratégia sa vo všeobecnejšom rovine nezaobera úlohou agentúr EÚ. K uplatňovaniu charty môžu prispieť všetky agentúry EÚ, hoci informovanosť o charte a povinnosti, ktoré z nej vyplývajú, sa v jednotlivých agentúrach líšia, rovnako ako aj ich pripravenosť posilniť úsilie zamerané na zvyšovanie informovanosti, ako uviedla agentúra FRA.

Charta je dôležitá nielen pre kľúčové inštitúcie EÚ, ale aj pre všetkých aktérov EÚ, ako je napríklad Výbor regiónov. Zreteľnú úlohu pri vyzdvíhovaní miestnych postupov a podporovaní výmeny medzi regionálnymi a miestnymi aktérmi o tom,

ako čo najlepšie uplatňovať a presadzovať chartu, zohráva najmä jeho komisia pre občianstvo, riadenie, inštitucionálne a vonkajšie záležitosti (komisia CIVEX).

Vnútroštátna úroveň

Údaje zhromaždené na účely tejto správy a predchádzajúcich správ o základných právach poukazujú na nedostatok vnútroštátnych politík na podporu uplatňovania charty. Stratégia týkajúca sa charty z roku 2020 preto kladie veľký dôraz na úlohu členských štátov EÚ pri vykonávaní charty. Vzhľadom na počet konkrétnych návrhov pre členské štáty na prijatie opatrení predstavuje stratégia plán na nadchádzajúce roky.

Uplatňovanie charty by sa mohlo posilniť zriadením kontaktných miest pre chartu vo vnútroštátnych správnych orgánoch, prispôbením postupov posúdenia vplyvu a legislatívnej kontroly, zabezpečením toho, aby výbory s dostatočnými odbornými znalosťami týkajúcimi sa charty monitorovali riadenie finančných prostriedkov EÚ, alebo napokon zriadením, resp. posilnením národných inštitúcií pre ľudské práva.

Ďalšie opatrenia, ktoré sa v stratégii stanovujú, si vyžadujú aktualizáciu vnútroštátnych politických opatrení, napríklad v oblasti odbornej prípravy, zvyšovania informovanosti či podpory priaznivého a bezpečného prostredia pre organizácie občianskej spoločnosti a obhajcov práv. Tieto návrhy si budú vyžadovať zmenu kultúry základných práv na vnútroštátnej úrovni, ktorá sa zatiaľ skôr zameriava na vnútroštátne ústavné právo a EDLP, čím sa nedostatočne využíva pridaná hodnota charty.

STANOVISKO FRA Č. 2.2

Členské štáty EÚ by mali zvážiť zriadenie špecializovaných kontaktných miest pre chartu, na čo sa vyzýva v stratégii týkajúcej sa charty. Ich zriadením by sa vládam umožnilo koordinovať vnútroštátne opatrenia s opatreniami na úrovni EÚ, regionálnej a miestnej úrovni s cieľom účinnejšie vykonávať novú stratégiu týkajúcu sa charty. V ideálnom prípade by sa vykonávanie stratégie riadilo štruktúrovaným procesom založeným na konkrétnych cieľoch, čiastkových cieľoch a harmonogramoch. Mohlo by ísť o osobitný akčný plán týkajúci sa charty alebo uvádzanie konkrétnych odkazov na chartu v existujúcich akčných plánoch či stratégiách. S cieľom umožniť vzájomné učenie a synergickú výmenu by prijatie a vykonávanie týchto plánovacích dokumentov malo ísť ruka v ruke s koordináciou na úrovni EÚ, napríklad prostredníctvom cielených diskusií v rámci pracovnej skupiny pre základné práva, občianske práva a voľný pohyb osôb.

STANOVISKO FRA Č. 2.3

Členské štáty EÚ by mali propagovať novú stratégiu týkajúcu sa charty medzi miestnymi a regionálnymi orgánmi a preskúmať, ako by tieto orgány mohli pravidelnejšie odkazovať na základné práva vo všeobecnosti a podporovať ich, ako aj konkrétne odkazovať na pridanú hodnotu charty a podporovať ju. Miestne a regionálne orgány by mali zabezpečiť, aby relevantné miestne a regionálne nástroje, postupy a politiky odkazovali na chartu. Existujúce postupy týkajúce sa charty by sa mali oznámiť novým národným kontaktným miestam pre chartu, aby sa zabezpečilo, že si takéto postupy a skúsenosti budú môcť vymieňať s inými členskými štátmi, napríklad prostredníctvom Európskeho portálu elektronickej justície. Mestá by mohli zvážiť, či sa stanú mestami ľudských práv, a teda vo svojej práci, programoch a činnostiach zintenzívnia zohľadňovanie základných práv.

Miestna úroveň

Miestne správne orgány nemajú dostatočné informácie o charte, ako vyplýva z **analýzy údajov agentúry FRA poskytnutých v rámci konzultácií**, ktoré uskutočnila Európska komisia pri príprave stratégie. Charta sa zároveň „vzťahuje [...] na regionálne alebo miestne orgány, a na verejnoprávne subjekty, pokiaľ vykonávajú právo Únie“ (pozri Vysvetlivky, článok 51, *Úradný vestník Európskej únie* C 303/17, 14.12.2007).

V stratégii je pojem „miestny“ v príslušnom tvare použitý sedemnásťkrát. Vyzýva sa nielen na výmenu najlepších postupov týkajúcich sa charty na miestnej úrovni a na podporu priaznivého a bezpečného prostredia pre organizácie občianskej spoločnosti a obhajcov práv na miestnej úrovni, ale takisto sa žiada, aby členské štáty poskytovali dostatočné usmernenia na miestnej úrovni, aby miestne orgány mohli plniť svoje povinnosti vyplývajúce z charty. V stratégii sa takisto poukazuje na potenciál miestnych aktérov zvyšovať informovanosť o právach ľudí a o tom, čo ľudia môžu urobiť v prípade porušenia ich práv.

Agentúra FRA v súčasnosti pracuje na koncepcii miest ľudských práv v EÚ. Tento rámec záväzkov bude zahŕňať rôzne prvky týkajúce sa charty a mohol by pomôcť zvýšiť angažovanosť v súvislosti s chartou na miestnej úrovni.

3

ROVNOSŤ A NEDISKRIMINÁCIA

Európska komisia v roku 2020 prijala významné stratégie a akčné plány na podporu Únie rovnosti zamerané na vytvorenie komplexného rámca pre opatrenia na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni. Hoci prijatie smernice o rovnakom zaobchádzaní bolo stále pozastavené, Komisia zdôraznila potrebu posilniť subjekty pre rovnaké zaobchádzanie a zlepšiť údaje o rovnosti. Úsilie zamerané na podporovanie práv lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových, nebinárnych, intersexuálnych a queer osôb (LGBTIQ) nabralo na dynamike prijatím historicky prvej stratégie EÚ pre rovnosť LGBTIQ osôb. Z dôkazov však takisto vyplýva, že v niektorých oblastiach a členských štátoch narastajú skúsenosti LGBTIQ osôb s diskrimináciou a trestnými činmi z nenávisťi. Okrem toho pandémia COVID-19 a opatrenia prijaté v súvislosti s ňou v niektorých prípadoch prehĺbili sociálne nerovnosti, pričom vážne zasiahli najmä staršie osoby.

Článok 19 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) predstavuje základ právnej úpravy EÚ na boj proti diskriminácii z dôvodu pohlavia, rasového alebo etnického pôvodu, náboženského vyznania alebo viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie. Rada EÚ prijala komplexné právne predpisy, ktoré poskytujú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu rodu a rasového alebo etnického pôvodu v kľúčových oblastiach života. Patrí medzi ne zamestnanie a povolanie; vzdelávanie, hoci to nie je zahrnuté v smerniciach o rodovej rovnosti; sociálna ochrana a prístup k tovaru a službám dostupným pre verejnosť vrátane bývania a ich poskytovanie. Naproti tomu právne predpisy EÚ poskytujú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku a sexuálnej orientácie len v oblasti zamestnania a povolania.

V dôsledku toho sú niektoré chránené charakteristiky stanovené v článku 19 ZFEÚ (pohlavie a rasový alebo etnický pôvod) viac chránené ako iné (náboženské vyznanie alebo viera, vek, zdravotné postihnutie a sexuálna orientácia) a vo výsledku vzniká umelá hierarchia chránených dôvodov. Európska komisia navrhla v roku 2008 smernicu o rovnakom zaobchádzaní. Prijatím tejto smernice by sa tento nedostatok odstránil rozšírením ochrany pred diskrimináciou z dôvodu náboženstva alebo viery, veku, zdravotného postihnutia a sexuálnej orientácie na oblasti vzdelávania, sociálnej ochrany a prístupu k tovaru a službám dostupným pre verejnosť, ako aj ich poskytovania. V roku 2020 sa na úrovni Rady EÚ nedosiahol žiadny pokrok pri prijímaní uvedeného návrhu Komisie.

Európsky parlament zopakoval svoju výzvu na prijatie návrhu, zatiaľ čo Európska komisia naďalej nabáda členské štáty, aby urýchlili dosiahnuť dohodu o jeho znení. Pandémia COVID-19 medzitým zdôraznila zvýšené riziko diskriminácie, ktorej môžu ľudia čeliť v čase zdravotných kríz z rôznych dôvodov bez ohľadu na pohlavie a rasový alebo etnický pôvod, a najmä vek.

STANOVISKO FRA Č. 3.1

Na základe poznatkov získaných z pandémie COVID-19 by zákonodarcovia EÚ mali naďalej skúmať všetky možné spôsoby bezodkladného prijatia smernice o rovnakom zaobchádzaní. Tým by sa zabezpečilo, že právne predpisy EÚ budú poskytovať komplexnú ochranu pred diskrimináciou z dôvodu náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku a sexuálnej orientácie v kľúčových oblastiach života, ako je vzdelávanie, sociálna ochrana vrátane sociálneho zabezpečenia a zdravotnej starostlivosti a prístup k tovaru a službám dostupným pre verejnosť vrátane bývania a ich poskytovanie.

STANOVISKO FRA Č. 3.2

Inštitúcie EÚ a členské štáty by mali prijať a presadzovať prístup k starnutiu a starším osobám založený na právach, a to aj vo svojich stratégiách ukončenia pandemických opatrení. Tento prístup by sa mal odzrkadliť vo všetkých príslušných iniciatívach a politikách vrátane opatrení na vykonávanie Európskeho piliera sociálnych práv a podporu politik sociálnej inklúzie. To znamená:

- bojovať proti vnímaniu na základe veku, ktoré vedie k diskriminácii na základe veku, čo predstavuje prekážku, pokiaľ ide o rovnaké zaobchádzanie so staršími osobami a plné využívanie ich základných práv,
- podporovať účasť starších osôb vo všetkých aspektoch sociálneho života vrátane navrhovania a monitorovania vykonávania opatrení, ktoré ich ovplyvňujú,
- zamerať sa na zraniteľnejšie osoby a zabezpečovať ich konkrétne potreby s využitím všetkých prostriedkov, ktoré sú k dispozícii, vrátane dostupných nových technológií a digitálnych nástrojov a zároveň zachovať aj nedigitálne služby,
- zhromažďovať a analyzovať spoľahlivé údaje a dôkazy o právach a životných podmienkach starších osôb.

Z dôkazov vyplýva, že najviac postihnutí pandemiou COVID-19 a počas nej boli starší ľudia. Staršie osoby čelili väčšiemu riziku pre zdravie ako mladšie vekové skupiny z dôvodu vyššieho výskytu zdravotných predispozícií.

Pandémia mala aj širšie dôsledky, ktoré ovplyvnili životné podmienky a práva starších osôb. Stereotypy a diskriminačné prejavy voči starším ľuďom; reštriktívne opatrenia na základe veku; ťažkosti s prístupom k tovaru a službám, a to aj z dôvodu digitálnej priepasti medzi generáciami, ako aj pocit izolácie a stresu oslabili ich právo na dôstojný a nezávislý život a na účasť, ako je zakotvené v Charte základných práv Európskej únie. Tieto faktory tiež oslabili ich právo na rovnaké zaobchádzanie a príležitosti, ako sa uvádza v charte a Európskom pilieri sociálnych práv.

Na druhej strane rôzni aktéri prijali opatrenia na zmiernenie vplyvu pandémie na staršie osoby a na ochranu a pomoc pri uplatňovaní ich práv, a to aj pomocou využívania nových technológií a digitálnych nástrojov. Okrem toho sa v roku 2020 rozprúdila širšia diskusia o právach starších osôb a ich životných podmienkach. Rada EÚ prijala závery, v ktorých sa inštitúcie a členské štáty EÚ vyzývajú, aby využívali prístup k starnutiu založený na právach, a to aj v stratégiách ukončenia pandemických opatrení. Zdôraznila sa v nich aj potreba využiť príležitosti, ktoré ponúka digitalizácia, na podporu životných podmienok starších osôb.

Určité členské štáty zaviedli právne a politické opatrenia, ktoré predstavujú hrozbu pre základné právo na rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na sexuálnu orientáciu. Druhý prieskum agentúry FRA týkajúci sa LGBTI osôb a prieskumy uskutočnené v niekoľkých členských štátoch poukázali na vysokú mieru diskriminácie a obťažovania LGBTI+ osôb v celej EÚ, ako aj na výrazné zníženie sociálnej akceptácie. Nenávistné prejavy voči osobám LGBTI+ vo verejnej diskusii sú mimoriadne znepokojujúcim javom, pretože ďalej podnecujú diskrimináciu.

Opatrenia na zamedzenie šírenia pandémie postihli najmä osoby LGBTI+, predovšetkým mladých ľudí žijúcich doma, ktorí čelia domácemu násiliu z dôvodu ich sexuálnej orientácie a/alebo rodovej identity. V tejto súvislosti sa ochrana ich práv stala ešte zložitejšou.

S cieľom riešiť a zlepšiť situáciu LGBTIQ osôb prijala Európska komisia svoju stratégiu pre rovnosť LGBTIQ osôb na roky 2020 – 2025. Stanovuje sa v nej séria cielených opatrení týkajúcich sa štyroch hlavných pilierov, ktoré sú zamerané na boj proti diskriminácii, zaistenie bezpečnosti, budovanie inkluzívnych spoločností a vedúcu úlohu pri presadzovaní rovnosti LGBTIQ osôb na celom svete.

STANOVISKO FRA Č. 3.3

Členské štáty EÚ sa vyzývajú, aby sa vyhýbali akýmkoľvek opatreniam, ktoré ohrozujú základné právo na rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, a aby pokračovali v prijímaní akčných plánov v súlade so stratégiou Komisie pre rovnosť LGBTIQ osôb. Členským štátom EÚ sa odporúča, aby prijali a vykonávali právne a politické opatrenia na zabezpečenie, aby lesby, gejovia, bisexuálne, transrodové a intersexuálne osoby mohli v plnej miere užívať všetky svoje základné práva podľa práva EÚ a vnútroštátneho práva.

Členské štáty EÚ by mali posúdiť dostupné dôkazy o diskriminácii vrátane údajov z druhého prieskumu agentúry FRA týkajúceho sa LGBTI osôb s cieľom identifikovať a primerane riešiť nedostatky v ochrane. Takisto by mali zohľadniť usmernenia, ktoré poskytuje stratégia pre rovnosť LGBTIQ osôb. Mali by sa prijať najmä opatrenia na účinný boj proti nenávistným prejavom a trestným činom z nenávisti a na riešenie škodlivých vplyvov homofóbnych a transfóbnych vyhlásení subjektov verejného sektora a úradníkov.

4

RASIZMUS, XENOFÓBIA A SÚVISIACA NEZNÁŠANLIVOSŤ

Rok 2020 bol plný výziev. Pandémia COVID-19 vyniesla na povrch existujúci rasizmus, xenofóbiu a súvisiacu neznášanlivosť a prehĺbila ich. Zdravotná kríza sa čoraz viac využívala ako zámienka na útoky na menšiny vrátane migrantov, ľudí prisťahovaleckého pôvodu a Rómov, ktorí už boli vystavení rasovej a etnickej diskriminácii, nenávisťným prejavom a trestným činom z nenávisti. Hnutie Black Lives Matter zmobilizovalo spoločnosti na celom svete, aby riešili rasizmus a diskrimináciu zo strany orgánov presadzovania práva. Európska komisia prijala svoj prvý akčný plán proti rasizmu, v ktorom stanovila konkrétne opatrenia na boj proti rasizmu a etnickej diskriminácii v EÚ. Viaceré členské štáty EÚ podnikli kroky na vypracovanie národných akčných plánov proti rasizmu a iných opatrení na riešenie extrémizmu, trestných činov z nenávisti a nenávisťných prejavov.

STANOVISKO FRA Č. 4.1

Členské štáty EÚ by mali úplne a správne transponovať a uplatňovať rámcové rozhodnutie o rasizme a xenofóbii na účely kriminalizácie rasistických trestných činov z nenávisti a nenávisťných prejavov. Členské štáty by preto mali prijať opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby sa rasistická alebo xenofóbna motivácia považovala za príťažujúcu okolnosť alebo aby súdy mohli takúto motiváciu zohľadniť pri určovaní trestov.

Okrem úplnej transpozície a presadzovania právnych predpisov EÚ v oblasti boja proti trestným činom z nenávisti by členské štáty mali zaviesť opatrenia, ktoré podporia obeť a svedkov, aby sa prihlásili a oznámili trestné činy z nenávisti. Takisto by mali posilniť schopnosť vnútroštátnych systémov presadzovania práva správne identifikovať a evidovať trestné činy z nenávisti.

V rámcovom rozhodnutí Rady o rasizme a xenofóbii (2008/913/SVV) sa stanovuje spoločný trestnoprávny prístup k určitým formám rasizmu a xenofóbie, ktoré predstavujú nenávisťné prejavy a trestné činy z nenávisti. Európska komisia začala postupy v prípade nesplnenia povinnosti proti dvom členským štátom, ktoré rámcové rozhodnutie úplne a správne netransponovali do vnútroštátneho práva.

Medzinárodné monitorovacie orgány podobne odhalili právne vákuum v trestných zákonoch viacerých členských štátov, pokiaľ ide o nenávisťné prejavy alebo kriminalizáciu rasistickej alebo xenofóbnej motivácie ako príťažujúcej okolnosti. Európsky súd pre ľudské práva a vnútroštátne vyššie súdy medzitým stanovili hranice pre využívanie slobody slova na odôvodnenie nenávisťného prejavu a podnecovania k nenávisti.

Rasizmus a extrémne pravicové nálady v roku 2020 naďalej predstavovali vážne výzvy pre celú EÚ. V rámci trendu zaznamenaného v predchádzajúcich rokoch bolo v dôsledku trestných činov z nenávisti a extrémistických trestných činov zavraždených niekoľko ľudí. Medzinárodné a vnútroštátne orgány pre ľudské práva vyjadrili obavy z rastúcej miery nenávisťných prejavov na internete, ktorých sa často dopúšťajú médiá alebo politickí činitelia a ktorých terčom sú migranti a etnické menšiny.

Podľa zistení prieskumu sa etnické menšiny vrátane migrantov čoraz častejšie stretávajú s diskrimináciou v rôznych oblastiach života, pričom medzi širokou verejnosťou pretrvávajú diskriminačné vnímanie a stereotypy. Tieto trendy sa zintenzívnili v dôsledku vypuknutia pandémie COVID-19, ako uvádza agentúra FRA a ďalší.

V článku 21 Charty základných práv Európskej únie sa zakazuje akákoľvek diskrimináciu z dôvodu etnického pôvodu a rasy. Obdobne sa smernicou o rasovej rovnosti (2000/43/ES) zakazuje akákoľvek diskriminácia založená na etnickom alebo rasovom pôvode v prístupe k vzdelávaniu, zamestnaniu, službám vrátane bývania, ako aj k sociálnej ochrane vrátane zdravotnej starostlivosti. Zo správ Európskej komisie a medzinárodných orgánov na monitorovanie ľudských práv vyplýva, že viaceré členské štáty EÚ stále nevykonávajú ustanovenia smernice správne.

Komisia pokračovala vo vedení postupov v prípade nesplnenia povinnosti proti členským štátom, ktoré diskriminujú rómske deti vo vzdelávaní. Medzinárodné orgány pre ľudské práva medzitým vyjadrili obavy v súvislosti s nezávislosťou subjektov pre rovnaké zaobchádzanie zriadených smernicou o rasovej rovnosti.

Zatiaľ čo niektoré formy etnického profilovania môžu byť zákonné, diskriminačné profilovanie je v rozpore so zásadami Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD) a ďalšími medzinárodnými normami vrátane tých, ktoré sú zakotvené v Európskom dohovore o ľudských právach (EDLP) a príslušnej judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, ako aj v Charte základných práv Európskej únie. V článku 11 ods. 3 policajnej smernice (2016/680) o automatizovanom individuálnom rozhodovaní sa zakazuje „[p]rofilovanie, ktoré vedie k diskriminácii fyzických osôb na základe osobitných kategórií osobných údajov“. Takéto údaje zahŕňajú údaje, ktoré odhaľujú rasový alebo etnický pôvod, náboženské presvedčenie a genetické a biometrické údaje.

Diskriminačné profilovanie založené na etnickom pôvode v EÚ pretrváva, ako sa uvádza v predchádzajúcich správach o základných právach, a potvrdzujú to aj prieskumy a správy medzinárodných monitorovacích orgánov. Niektoré krajiny oznámili neprimerané presadzovanie obmedzení súvisiacich s pandemiou COVID-19 v súvislosti s etnickými menšinami. Diskusie o predchádzaní policajnému rasizmu a boji proti nemu, ktoré podnietili prípady v celej EÚ, ako aj hnutie Black Lives Matter, podnietili vývoj na úrovni EÚ aj na vnútroštátnej úrovni.

STANOVISKO FRA Č. 4.2

Členské štáty EÚ by mali výrazne zlepšiť účinnosť svojich opatrení a inštitucionálnych opatrení na úplné a správne uplatňovanie smernice o rasovej rovnosti. Členské štáty by mali predovšetkým posilniť nezávislosť subjektov pre rovnaké zaobchádzanie. Mali by zaistiť, aby tieto orgány mali primeraný mandát a zdroje na účinné plnenie úloh, ktoré im boli pridelené v právnych predpisoch EÚ o nediskriminácii.

STANOVISKO FRA Č. 4.3

Členské štáty EÚ by mali prijať potrebné opatrenia na predchádzanie diskriminačným postojom zo strany príslušníkov polície a ich odstránenie. Možno to dosiahnuť posúdením existujúcich záruk proti inštitucionálnym formám diskriminácie vrátane jasných vyhlásení o poslaní, spoľahlivých systémov preskúmania výkonnosti, pokiaľ ide o predchádzanie inštitucionálnej diskriminácii, a inkluzívnych a účinných nezávislých mechanizmov na podávanie sťažností.

Orgány presadzovania práva by mali vydávať osobitné, praktické a ľahko použiteľné usmernenia na odstránenie diskriminačného etnického profilovania zo strany príslušníkov polície pri výkone ich povinností, ktoré by mali byť zahrnuté do štandardných operačných postupov a kódexov správania a mali by sa systematicky oznamovať príslušníkom v prvej línii.

STANOVISKO FRA Č. 4.4

Členské štáty EÚ sa nabádajú, aby vypracovali špecializované národné akčné plány na boj proti rasizmu, rasovej diskriminácii, antisemitizmu, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti. Realizácia takýchto plánov by členským štátom EÚ poskytla účinný rámec na zabezpečenie plnenia povinností, ktoré im ukladá smernica o rasovej rovnosti a rámcové rozhodnutie o boji proti rasizmu a xenofóbii.

V súlade s akčným plánom EÚ proti rasizmu by členské štáty EÚ mali zvážiť vypracovanie národných plánov participatívnym spôsobom so zapojením regionálnych a miestnych orgánov, subjektov pre rovnaké zaobchádzanie a občianskej spoločnosti. Okrem toho by sa mal vplyv a účinnosť prijatých opatrení pravidelne a transparentne posudzovať na základe jasných cieľov a harmonogramov, pri zohľadnení dôkazov a pomocou ukazovateľov výkonnosti.

EÚ v roku 2020 zintenzívnila svoje úsilie v boji proti rasizmu. Európska komisia prijala svoj prvý akčný plán EÚ proti rasizmu na roky 2020 – 2025. Takisto sa zaoberala rasizmom, obťažovaním a násilím motivovaným predsudkami a ochranou a podporou obetí trestných činov z nenávisťi v mnohých ďalších politických nástrojoch, ako je stratégia EÚ v oblasti práv obetí na roky 2020 – 2025 a nový strategický rámec EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov.

Takmer 20 rokov po Svetovej konferencii OSN proti rasizmu, na ktorej boli krajiny vyzvané, aby vypracovali a rozvíjali národné akčné plány proti rasizmu, Európska komisia vyzvala všetky členské štáty EÚ, aby do konca roka 2022 vypracovali a prijali národné akčné plány proti rasizmu a rasovej diskriminácii. V roku 2020 niekoľko členských štátov vykonalo kroky zamerané na vypracovanie národných akčných plánov na boj proti rasizmu, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti.

Medzinárodné monitorovacie orgány však vyjadrili obavy v súvislosti s nedostatkami v návrhoch takýchto národných akčných plánov, pričom uviedli, že tieto nedostatky by mohli nepriaznivo ovplyvniť ich vykonávanie, vplyv a monitorovanie. V niektorých plánoch sa nerieši rasizmus komplexne, mnohým chýba presnosť pri vymedzení konkrétnych krokov a chýbajú prostriedky na dosiahnutie cieľov, referenčné hodnoty a ukazovatele na meranie pokroku.

5

ROVNOSŤ A ZAČLEŇOVANIE RÓMOV

Uplatňovanie prvého rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov sa skončilo v roku 2020, pričom nový desaťročný strategický rámec sa začal uplatňovať počas pandémie COVID-19. Prvý rámec priniesol len malý celkový pokrok. Z hodnotení vyplýva určitý pokrok v oblasti vzdelávania a znižovania chudoby, ale takmer žiadny pokrok alebo dokonca zhoršenie v kľúčových oblastiach, ako je zamestnanosť, zdravotná starostlivosť a bývanie. V novom strategickom rámci EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov sa stanovujú ambiciózne ciele v siedmich kľúčových oblastiach: nediskriminácia, začlenenie, účasť, vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie. Stanovuje sa v ňom silnejší rámec monitorovania s množstvom kvantifikovateľných a merateľných cieľov na sledovanie pokroku. Pandémia medzitým neprimerane zasiahla rómske komunity a komunity Travellerov tým, že prehĺbila nerovnosti a v niektorých krajinách podnietila protirómske zmýšľanie a predsudky voči Rómom.

V článku 21 Charty základných práv Európskej únie sa zakazuje diskriminácia z dôvodu etnického alebo sociálneho pôvodu alebo príslušnosti k národnostnej menšine. Posledných 20 rokov sa smernicou o rasovej rovnosti (2000/43/ES) podporuje rovnaké zaobchádzanie a zakazuje sa priama a nepriama diskriminácia vrátane obťažovania na základe rasového alebo etnického pôvodu v oblastiach, ako je zamestnanosť, vzdelávanie, sociálna ochrana a výhody, zdravotná starostlivosť alebo prístup k tovaru a službám vrátane bývania.

Protirómske zmýšľanie, ktoré je výraznou prekážkou pokroku v začleňovaní Rómov, je však hlboko zakorenené. Takmer polovica občanov EÚ (46 %) by sa cítila nepríjemne, keby ich susedmi boli Rómovia alebo Travelleri, ako vyplýva z prieskumu o základných právach agentúry FRA z roku 2019, ktorý sa týkal celkovej populácie. Pandémia COVID-19, ktorá neprimerane zasiahla rómske komunity a komunity Travellerov, prehĺbila nerovnosti a v niektorých krajinách ešte posilnila protirómske zmýšľanie a predsudky voči Rómom.

STANOVISKO FRA Č. 5.1

Na základe skúseností získaných počas pandémie COVID-19 by členské štáty EÚ mali zabezpečiť, aby sa boj proti diskriminácii a protirómskemu zmýšľaniu začlenil do všetkých oblastí politiky ich vnútroštátnych stratégií pre Rómov. Stratégie by mali zhrňať ciele opatrenia na odstránenie protirómskeho zmýšľania a diskriminácie ovplyvňujúcej Rómov a Travellerov.

Takéto opatrenia by mali byť navrhnuté a vykonávané v spolupráci s rómskymi komunitami a ich zástupcami, aby sa podporoval pozitívny obraz o Rómoch a Travelleroch, zvyšovala sa informovanosť o ich histórii diskriminácie, segregácie a prenasledovania.

STANOVISKO FRA Č. 5.2

Členské štáty EÚ by mali zaviesť koordinované opatrenia na zabezpečenie, aby sociálne vylúčené a marginalizované deti Rómov a Travellerov mali prístup k nástrojom dištančného vzdelávania. Všetky opatrenia v oblasti vzdelávania by mali zahŕňať ciele opatrenia prispôbené osobitným potrebám rozmanitých skupín Rómov a Travellerov, ktoré vychádzajú najmä z pozitívnych skúseností s rómskymi pedagogickými asistentmi a mediátormi. Členské štáty by mali zväziť podporu náboru, odbornej prípravy a nasadenia väčšieho počtu rómskych mediátorov a učiteľov z rómskeho prostredia. Mali by tiež zabezpečiť, aby ciele opatrenia boli udržateľné a dostatočne financované, pričom by sa využívali finančné prostriedky EÚ aj iné možnosti financovania opatrení zameraných na Rómov, ako aj štrukturálnych reforiem inkluzívneho vzdelávania.

V článku 14 Charty základných práv Európskej únie je zakotvené právo na vzdelanie. V Európskom pilieri sociálnych práv sa zdôrazňuje, že každý má právo na kvalitné a inkluzívne vzdelávanie (kapitola I, zásada 1). Najnovšie údaje ukazujú, že v celej EÚ vrátane západných členských štátov väčšina mladých Rómov a Travellerov predčasne ukončuje vzdelávanie alebo odbornú prípravu. Napriek malému pokroku v uplynulom desaťročí zostáva priepasť vo vzdelávaní medzi Rómami a celkovou populáciou naďalej významná.

Okrem toho Rómovia a Travelleri žijúci v segregovanom a marginalizovanom prostredí často nemajú potrebné IT vybavenie a/alebo prístup na internet, ako vyplýva zo zistení výskumu agentúry FRA a iných. Pretrvávajúca nerovnosť a nedostatok úspešných politík na zabezpečenie základnej infraštruktúry a služieb prehlbujú priepasť medzi Rómami a Travellermi a celkovou populáciou. Otvplyvňuje to aj príležitosti pre rómske deti, pokiaľ ide o rovnaký prístup k vzdelávaniu. Pandémia COVID-19 tieto skutočnosti veľmi zviditeľnila. Výskum agentúry FRA takisto odhalil, že niektoré všeobecné opatrenia sa k Rómom a Travellerom nedostali.

Nový strategický rámec EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov je súčasťou celkových politických usmernení EÚ na budovanie Únie rovnosti. Prispeje k akčnému plánu EÚ proti rasizmu na roky 2020 – 2025 a k vykonávaniu zásad Európskeho piliera sociálnych práv a cieľov OSN v oblasti udržateľného rozvoja.

Predchádzajúcim rámcom EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov, ktorý bol zameraný na odstránenie priepasti medzi Rómami a celkovou populáciou, sa do roku 2020 nepodarilo dosiahnuť ambiciózne ciele v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývania. Z údajov agentúry FRA vyplýva, že členské štáty dosiahli len malý pokrok v určitých oblastiach vzdelávania a znižovania chudoby a žiadny pokrok, resp. podmienky sa dokonca zhoršili, v oblasti zamestnanosti, bývania a zdravia.

Na základe hodnotenia predchádzajúceho rámca Európska komisia uznala naliehavú potrebu obnoviť a posilniť záväzok týkajúci sa rovnosti, začlenenia a účasti Rómov na európskej aj vnútroštátnej úrovni. V novom strategickom rámci sa stanovuje sedem cieľov a súvisiacich cieľov, ktoré sa majú dosiahnuť do roku 2030, so zameraním na boj proti protirómskemu zmýšľaniu a diskriminácii a na podporu plnej účasti a začlenenia Rómov prostredníctvom kombinácie všeobecných a cielených politík.

STANOVISKO FRA Č. 5.3

Členské štáty EÚ by mali zaradiť vykonávanie nového strategického rámca EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov medzi priority. V ich národných plánoch by sa mali vymedziť ambiciózne ciele a zámery, ktoré zohľadňujú poznatky získané z predchádzajúceho rámca EÚ a hodnotenia vnútroštátnych stratégií, ako aj z pandémie COVID-19. Pokrok by sa mal hodnotiť účinnými monitorovacími systémami, ktoré by mali vplyv všeobecných aj cielených opatrení na sociálnu inklúziu Rómov a Travellerov, ako aj účinné využívanie vnútroštátnych finančných prostriedkov a finančných prostriedkov EÚ.

Vnútroštátne stratégie pre Rómov by mali zahŕňať konkrétne odkazy na zmysluplné zapájanie Rómov a Travellerov do navrhovania, posudzovania a monitorovania vykonávacích opatrení a akcií.

6

AZYL, VÍZA, MIGRÁCIA, HRANICE A INTEGRÁCIA

Dodržiavanie základných práv na hraniciach je stále jednou z najväčších výziev v oblasti ľudských práv v EÚ. Úmrtia na mori, omeškания pri určení bezpečného prístavu zachráneným migrantom a hrozby pre humanitárne záchranné člny pokračovali. Podobne to bolo aj v prípade tvrdení týkajúcich sa zavraždenia migrantov na vonkajších hraniciach a násilia. Európska komisia predložila Nový pakt o migrácii a azyle, balík návrhov záväzných právnych predpisov a právne nezáväzných dokumentov, ktorý sa viac zameriava na konania na hraniciach a obsahuje návrhy nových foriem solidarity. Konania o azyle boli medzitým upravené tak, aby zohľadňovali obmedzenia súvisiace s pandémiou COVID-19. EÚ dosiahla pokrok pri zriaďovaní svojich rozsiahlych informačných systémov a začala skúmať využívanie umelej inteligencie na kontrolu hraníc a riadenie migrácie. Po brexite sa na občanov Spojeného kráľovstva vzťahujú nové pravidlá.

STANOVISKO FRA Č. 6.1

Členské štáty EÚ by mali urýchlene a účinne vyšetriť všetky tvrdenia o zavraždení migrantov na vonkajších hraniciach a o zlom zaobchádzaní na hraniciach a zvýšiť transparentnosť prijatých opatrení.

Členské štáty by mali na hraniciach zriadiť účinné a nezávislé monitorovacie mechanizmy. S cieľom zaručiť úplnejšie dodržiavanie základných práv by tieto mechanizmy nemali zahŕňať len preverovanie pred vstupom, ako sa uvádza v pakte o azyle a migrácii, ale mali by zahŕňať aj monitorovanie činností hraničného dozoru.

V roku 2020 všeobecne uznávané orgány pre ľudské práva uvádzali obvinenia z neoprávneného vracania jednotlivcov späť na pozemných a námorných hraniciach, niekedy aj s použitím policajného násilia. V článku 78 ods. 1 ZFEÚ a v článkoch 18 a 19 Charty základných práv Európskej únie sa zakazuje vyhostenie alebo vrátenie, t. j. vrátenie jednotlivca do rizika prenasledovania alebo vážneho bezprávia, ako aj hromadné vyhostenie. V článku 7 nariadenia (EÚ) 2019/1896 o európskej pohraničnej a pobrežnej strážii a v článku 4 Kódexu schengenských hraníc sa vyžaduje, aby sa riadenie hraníc vykonávalo v súlade so základnými právami. Vo svojom pakte o migrácii a azyle Európska komisia navrhla nové pravidlá EÚ na monitorovanie základných práv na hraniciach.

Migranti zadržaní v súvislosti s neoprávneným prekročením vnútornej hranice EÚ sa pred vrátením späť do susedného členského štátu EÚ systematicky nevypočúvajú. Takisto sa im systematicky neoznamuje rozhodnutie vrátiť ich späť do druhého členského štátu EÚ.

Všeobecnou zásadou práva EÚ je, že každé rozhodnutie ovplyvňujúce osobu musí byť prijaté na individuálnej báze a osoby majú právo na vypočutie. Tieto zásady sú dôležitými zárukami, ktoré umožňujú jednotlivcom uviesť záležitosti, ktoré by mohli brániť vráteniu späť, a uplatniť svoje právo na účinný prostriedok nápravy podľa článku 47 charty.

STANOVISKO FRA Č. 6.2

Členské štáty EÚ by mali zaviesť a uplatňovať postupy zaručujúce vypočutie osôb pred ich vrátením späť do susedného členského štátu EÚ a oficiálne im oznámiť prijaté rozhodnutie.

V legislatívnych návrhoch v rámci paktu o migrácii a azyle sa kladie väčší dôraz na konania na hraniciach a zároveň sa navrhujú nové mechanizmy solidarity. Konania na hraniciach môžu viesť k tomu, že žiadatelia o azyl sú zadržaní v zariadeniach na hraniciach alebo v ich blízkosti, často na odľahlých miestach, kde môže byť ťažké plniť normy prijímania alebo uplatňovať záruky na zabránenie svojvoľnému pozbaveniu osobnej slobody, ako sa vyžaduje v smernici o podmienkach prijímania (2013/33/EÚ) a v smernici o návrate (2008/115/ES). To by mohlo viesť k zaobchádzaniu, ktoré nemusí byť v súlade s právom na ľudskú dôstojnosť, ktoré zaručuje článok 1 charty.

STANOVISKO FRA Č. 6.3

Pri plnení cieľov paktu o migrácii a azyle by členské štáty EÚ mali zabezpečiť, aby podmienky pobytu v centrách prvého prijatia na hraniciach boli primerané a aby plne rešpektovali právo na slobodu a iné základné práva stanovené v Charte základných práv Európskej únie. Mali by sa vykonávať pravidelné opatrenia dohľadu a preventívne opatrenia, aby sa zabránilo zdĺhavým pobytom.

STANOVISKO FRA Č. 6.4

Inštitúcie, agentúry a členské štáty EÚ by mali komplexne posúdiť vplyv akéhokoľvek používania umelej inteligencie v oblasti vnútorných vecí vrátane azylu, víz, prisťahovalectva a hraníc na základné práva. Používanie umelej inteligencie by mali sprevádzať prísne, účinné a nezávislé mechanizmy dohľadu.

EÚ a jej členské štáty skúmajú využívanie umelej inteligencie na posilnenie rozhodovania v oblasti vnútorných vecí vrátane azylu, hraníc a prisťahovalectva. Nástroje založené na umelej inteligencii môžu mať vplyv na jednotlivé základné práva. Môže to byť napr. v dôsledku zaujatosti v návrhu algoritmu alebo nedostatku transparentnosti, pokiaľ ide o použité údaje, čo dotknutej osobe sťažuje vyvrátenie výsledkov získaných takýmito nástrojmi.

STANOVISKO FRA Č. 6.5

Inštitúcie, agentúry a členské štáty EÚ by mali pokračovať vo zvyšovaní informovanosti o zárukách dodržiavania základných práv týkajúcich sa rozsiahlych informačných systémov EÚ a ich interoperability. Orgány pre ochranu údajov by mali mať primerané zdroje na podporu ľudí, ktorí chcú uplatniť svoje právo na prístup k údajom, ich opravu a vymazanie.

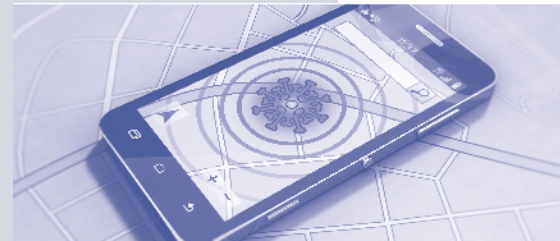
EÚ zriadila šesť rozsiahlych informačných systémov s cieľom podporovať členské štáty pri riadení migrácie, azylu a hraníc, zlepšovaní justičnej spolupráce a posilňovaní vnútornej bezpečnosti. V prevádzke sú tri systémy: európska daktyloskopická databáza žiadateľov o azyl (Eurodac), vízový informačný systém (VIS) a Schengenský informačný systém (SIS). Zvyšné tri systémy sa vyvíjajú: systém vstup/výstup (EES), Európsky systém pre cestovné informácie a povolenia (ETIAS) a európsky informačný systém registrov trestov pre štátnych príslušníkov tretích krajín (ECRIS-TCN).

Právne nástroje, ktorými sa takéto informačné systémy a ich interoperabilita zriaďujú, obsahujú niekoľko záruk na ochranu základných práv zakotvených v charte, ako je ochrana osobných údajov (článok 8), nediskriminácia (článok 21) a práva dieťaťa (článok 24). Tieto záruky sú však stále málo známe.

7

INFORMAČNÁ SPOLOČNOSŤ, SÚKROMIE A OCHRANA OSOBNÝCH ÚDAJOV

Pandémia COVID-19 v roku 2020 podnietila vývoj a zavádzanie inováčných technológií vrátane umelej inteligencie na boj proti jej šíreniu. Pokračujúce používanie technológií umelej inteligencie zároveň vyvolalo obavy v súvislosti s právami na ochranu údajov a súkromie (popri iných právach, ako je nediskriminácia). EÚ a medzinárodné orgány pohotovo zareagovali zdôraznením uplatniteľných noriem na ochranu údajov. EÚ zároveň pokračovala vo svojom úsilí zameranom na reguláciu používania umelej inteligencie. Uverejnila bielu knihu a sprievodnú správu, v ktorej sa uznáva úloha základných práv – spolu s etickými rámcami – pri zabezpečovaní používania umelej inteligencie v súlade s právami. Inštitúcie EÚ a jej členské štáty ďalej rozvíjali politiky a právne predpisy, ktoré majú vplyv na súkromie a ochranu údajov, v oblastiach od uchovávanía údajov a dohľadu až po boj proti detskej pornografii.

Pandémia COVID-19 podnietila ľudí, aby využívali digitálne údaje a nové technológie na obmedzenie šírenia vírusu a zmiernenie jeho negatívnych vplyvov na spoločnosť. Od aplikácií na sledovanie kontaktov a blízkosti cez telekonferenčný softvér alebo používanie algoritmov vo vzdelávaní – intenzívny zber a spracúvanie osobných údajov priniesli riziká pre základné práva na ochranu údajov a rešpektovanie súkromného života.

Vývoj počas roka zdôraznil, že v čase krízy je nevyhnutné vykonávať účinné a primerané vyvažovanie, aby sa zabezpečilo, že opatrenia na ochranu zdravia nebudú zbytočne alebo neprimerane ovplyvňovať základné práva.

STANOVISKO FRA Č. 7.1

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby akékoľvek opatrenia, politiky alebo právne iniciatívy prijaté v čase krízy, akou je pandémia, neprimerane nezasahovali do práva na ochranu údajov a rešpektovanie súkromného života. Konkrétne by členské štáty EÚ mali zaistiť, aby sa uplatňoval článok 8 Charty základných práv Európskej únie, ako aj zásady spravodlivosti, minimalizácie údajov a obmedzenia účelu, ktoré sa zdôrazňujú v článku 5 všeobecného nariadenia o ochrane údajov.

STANOVISKO FRA Č. 7.2

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby vnútroštátne orgány dohľadu nad ochranou údajov mali dostatočné ľudské, technické a finančné zdroje, aby mohli účinne plniť svoje mandáty. S cieľom posúdiť primeranosť zdrojov by členské štáty mali podporovať nezávislé a objektívne preskúmania pracovného zaťaženia vnútroštátnych orgánov dohľadu nad ochranou údajov.

Pracovná záťaž orgánov dohľadu nad ochranou údajov bola aj naďalej mimoriadne náročná, čo predstavuje pokračovanie trendu, ktorý agentúra FRA identifikovala v *Správe o základných právach 2020*. Vo väčšine členských štátov bol stále zaznamenaný veľký počet vyšetrovaní a sťažností. Neúplná harmonizácia postupov a kľúčových koncepcií, na ktorých spočíva postup spolupráce pri cezhraničných sporoch, zároveň zabránila rýchlemu vyriešeniu týchto sporov.

V roku 2020 sa zaznamenali náznaky pokroku na vnútroštátnej úrovni (pokiaľ ide o zvýšenie finančných a ľudských zdrojov), ako aj na medzinárodnej úrovni (pokiaľ ide o nedostatky v harmonizácii). Stále však existuje priestor na zlepšenie. Silný právny rámec EÚ pre ochranu údajov bude fungovať účinne len vtedy, keď budú všetci aktéri dostatočne vybavení na to, aby mohli rýchlo a účinne reagovať na všetky žiadosti.

STANOVISKO FRA Č. 7.3

Inštitúcie EÚ a jej členské štáty by mali zabezpečiť, aby každé regulačné úsilie v boji proti trestnej činnosti obsahovalo potrebné záruky na zabezpečenie súladu so zásadami zákonnosti, nevyhnutnosti a primeranosti. Mali by tiež zabezpečiť účinný dohľad a prístup k nápravným mechanizmom. V tejto súvislosti by inštitúcie EÚ a jej členské štáty mali v plnej miere zohľadňovať príslušnú judikatúru Súdneho dvora Európskej únie.

Vzhľadom na pretrvávajúce teroristické hrozby a trestnú činnosť v roku 2020 inštitúcie a členské štáty EÚ vyzvali na urýchlené prijatie opatrení umožňujúcich využívanie dostupných údajov a technológií na boj proti trestnej činnosti. Na boj proti detskej pornografii online, podporu vyšetrovania trestných činov, posilnenie dohľadu a boj proti nezákonnému online obsahu na internete sa uplatnili rôzne technológie hĺbkovej analýzy údajov.

Inštitucionálne orgány a občianska spoločnosť však často spochybňovali nevyhnutnosť a primeranosť takýchto opatrení na vnútroštátnej úrovni aj na úrovni EÚ. Hoci majú bezpečnostné opatrenia legítimne ciele, nemali by sa využívať ako zámienka na zníženie noriem v oblasti základných práv.

Pandémia nezastavila prácu na stratégiách, právnych iniciatívach a politikách zameraných na podporu alebo reguláciu používania umelej inteligencie. Naopak, kríza prinútila orgány rýchlo prijať opatrenia na podporu používania umelej inteligencie, ktorá bola takisto propagovaná ako nástroj boja proti pandémie. EÚ a členské štáty počas roka 2020 veľmi aktívne vyvíjali rôzne stratégie v oblasti umelej inteligencie a nové právne nástroje.

Ako však agentúra FRA uviedla už vo svojej *Správe o základných právach 2019* a v *Správe o základných právach 2020*, mnohé stratégie v oblasti umelej inteligencie uprednostňujú odkaz na „etiku“, pričom sa len zmieňujú o potrebe ochrany základných práv bez toho, aby načrtávali podrobný prístup založený na právach. Ako však agentúra FRA zdôraznila v správe o umelej inteligencii a základných právach, využívanie umelej inteligencie môže mať ďalekosiahly vplyv na základné práva ľudí. Preto musia byť základné práva pevne zakotvené vo všetkých budúcich právnych predpisoch.

STANOVISKO FRA Č. 7.4

Inštitúcie EÚ a jej členské štáty by mali zabezpečiť, aby všetky budúce právne a politické nástroje súvisiace s umelou inteligenciou tak na úrovni EÚ, ako aj na vnútroštátnej úrovni boli založené na dodržiavaní základných práv. Na dosiahnutie tohto cieľa by mali zahŕňať silné právne záruky, podporovať posudzovanie vplyvu na základné práva a zabezpečovať nezávislý dohľad a prístup k účinným prostriedkom nápravy.

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby mimoriadne okolnosti, ako napríklad pandémia, neznížili úroveň ochrany základných práv pri používaní technológií súvisiacich s umelou inteligenciou.

8

PRÁVA DIEŤAŤA

Pandémia COVID-19 spôsobila v roku 2020 bezprecedentný tlak na deti a rodiny v celej EÚ, najmä na tie, ktoré už boli ekonomicky alebo sociálne znevýhodnené. Napriek úsiliu členských štátov bolo dištančné vzdelávanie výzvou pre deti, ktoré nemajú počítače alebo prístup na internet, prípadne žijú v prepustených domácnostiach. Výrazne prítomná bola aj hrozba zneužívania doma. Deti naďalej podávali menej žiadostí o azyl, ale podmienky ich prijímania boli v niekoľkých členských štátoch stále neprimerané. Desať členských štátov prijalo 573 maloletých osôb bez sprievodu a 771 detí v rámci rodín, ktoré boli premiestnené z gréckych problémových oblastí. Väčšina členských štátov transponovala do vnútroštátneho práva smernicu o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní. Stále však prebiehajú postupy v prípade nesplnenia povinnosti v siedmich členských štátoch. Európska komisia uskutočnila rozsiahle konzultácie o stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa, ktorú plánuje prijať v roku 2021.

STANOVISKO FRA Č. 8.1

Európska komisia by pri príprave na spustenie iniciatív v rámci záruky EÚ pre deti mala zväziť vplyv pandémie COVID-19. V rámci záruky by sa mali vymedziť ciele iniciatívy a vyčleniť dostatočné finančné prostriedky na ochranu najzraniteľnejších detí, najmä v oblastiach vzdelávania, bývania, zdravia a sociálneho zabezpečenia.

Členské štáty EÚ by mali pokračovať vo svojom úsilí zabezpečiť, aby všetky deti, najmä tie najzraniteľnejšie, mali prístup k školskému vzdelávaniu za rovnakých podmienok, a chrániť deti pred násilím. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby ekonomické opatrenia na podporu rodín s deťmi prinášali udržateľné výhody a aby boli dostupné pre najzraniteľnejšie rodiny, ako sú rómske a migrujúce rodiny. Členské štáty by napríklad mohli posúdiť potrebu preskúmať prahovú hodnotu na prístup k pravidelným sociálnym dávkam pre rodiny s nízkymi príjmami.

S cieľom vypracovať politiky založené na dôkazoch by členské štáty a Európska komisia mali zhromažďovať údaje týkajúce sa posúdení vlastných skúseností detí a ich názorov na vplyv pandémie na ich fyzickú a duševnú pohodu.

Pandémia COVID-19 má veľký vplyv na pohodu detí v Európe. Strata rodinného príjmu, zatvorenie škôl a zvýšená miera násillia doma aj online vyvolala obavy týkajúce sa práv podľa článkov 3, 14 a 24 Charty základných práv Európskej únie. Členské štáty poskytli rodinám niekoľko balíkov hospodárskej podpory s cieľom kompenzovať stratu príjmu. Obmedzená výška a dĺžka podpory však vyvoláva pochybnosti o dlhodobej užitočnosti a udržateľnosti takýchto finančných balíkov.

Prechod na domáce vzdelávanie nebol pre všetky rodiny rovnaký. Niektoré deti sa nemohli plne zúčastňovať na vyučovaní, pretože nemali prístup k zariadeniu s pripojením na internet alebo pokojné miesto na učenie sa. Ďalší stratili nárok na bezplatné školské obedy. Počas zatvorenia škôl a karantén dlhšie obdobia strávené doma viedli k zvýšeniu počtu hlásených prípadov násillia páchaného na deťoch a prípadov sexuálneho vykorisťovania detí prostredníctvom internetu.

Prípravy na záruku EÚ pre deti pokračovali. Cieľom systému, ktorý požaduje Európsky parlament, je poskytnúť všetkým deťom rovnaký prístup k základným službám, pričom sa zameria na zdravotnú starostlivosť, vzdelávanie, vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve, dôstojné bývanie a primeranú výživu. Očakáva sa, že záruka EÚ pre deti bude prijatá v roku 2021.

Deti prichádzajúce do Európy majú právo na ochranu podľa článku 24 Charty základných práv Európskej únie, ako aj na primerané podmienky prijímania podľa smernice o podmienkach prijímania. Smernicou sa vyžaduje, aby členské štáty posúdili potreby detí pri prijímaní a poskytli im okrem iného prístup k vzdelávaniu a primeranej životnej úrovni. V každodennej praxi však podmienky prijímania v niektorých členských štátoch vyvolávajú vážne obavy vzhľadom na preplnené centrá, nedostatočnú hygienu alebo nedostatok záchytných centier vhodných pre deti.

Deti v rámci rodín a maloleté osoby bez sprievodu naďalej čelia zaisteniu. Hoci právne predpisy EÚ nezakazujú zaistenie detí v migračnom kontexte, deti bez dokladov a deti žiadajúce o azyl alebo deti, v prípade ktorých sa uplatňuje konanie o návrate, by nemali byť pozbavené osobnej slobody. Zaistenie detí sa má považovať len za výnimočné opatrenie ako krajná možnosť.

Európska komisia spustila pakt o migrácii a azyle, v ktorom sa navrhuje súbor mechanizmov solidarity v situáciách vystavenia tlaku vrátane premiestňovania. Spoločné úsilie Európskej komisie, gréckych orgánov a desiatich členských štátov umožnilo premiestniť 573 maloletých osôb bez sprievodu a 771 detí v rámci rodín z gréckych problémových oblastí.

Zatiaľ však stále približne 1 000 detí v Grécku zostáva v neistých podmienkach. Asi 100 z nich žije v problémových oblastiach.

STANOVISKO FRA Č. 8.2

Európska komisia a členské štáty EÚ by mali zintenzívniť úsilie o premiestnenie maloletých osôb bez sprievodu a iných zraniteľných detí, ktoré v súčasnosti žijú v členských štátoch, v ktorých sa stretávajú s neprimeranými podmienkami prijímania. Členské štáty by mali zvážiť existujúce osvedčené postupy pri premiestňovaní detí s cieľom zabezpečiť najlepší záujem dieťaťa počas celého postupu.

Členské štáty by mali vyvinúť maximálne úsilie na zabezpečenie ochrany detí a zaistiť, aby podmienky prijímania zohľadňovali minimálne normy dôstojnej životnej úrovne a zariadení vhodných pre deti, ako sa stanovuje v smernici o podmienkach prijímania.

Členské štáty by mali vyvinúť dôveryhodné a účinné systémy, ktorými sa zabezpečí, že zaistenie detí na účely azylu alebo návratu nebude potrebné.

STANOVISKO FRA Č. 8.3

Členské štáty EÚ by mali posilniť úsilie zamerané na vykonávanie smernice o procesných zárukách (2016/800/EÚ) v každodennej praxi odborníkov. Mohli by to robiť poskytovaním odbornej prípravy a odborného poradenstva všetkým odborníkom vrátane príslušníkov polície, sudcov, právnikov a prokurátorov.

Európska komisia by mohla ďalej podporovať členské štáty EÚ, napríklad poskytovaním usmernení k transpozícii a vykonávaniu smernice a uľahčovaním výmeny praktických skúseností medzi členskými štátmi.

Článkom 49 Charty základných práv Európskej únie sa poskytujú významné záruky týkajúce sa prezumpcie neviny a práva na obhajobu. V článku 24 sa uvádza, že v prvom rade treba zohľadniť záujmy dieťaťa. Smernicou o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní (2016/800/EÚ), sa tieto aspekty vymedzujú a rozvíjajú. Od členských štátov sa vyžaduje, aby urýchlene informovali deti a ich rodičov o ich právach, keď sú deti podozrivými alebo obvinenými osobami, aby zabezpečili, že dieťaťu pomáha advokát, a posúdili individuálnu situáciu každého dieťaťa.

Do konca roka 2020 väčšina členských štátov novelizovala svoje vnútroštátne právne predpisy s cieľom transponovať smernicu. Lehota na transpozíciu uplynula 11. júna 2019. Postupy v prípade nesplnenia povinnosti proti siedmim členským štátom, ktoré sa začali v roku 2019, však ešte ku koncu roka 2020 prebiehali.

9

PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI

Rok 2020 priniesol na úrovni EÚ významné inovácie v politickom a inštitucionálnom rámci v oblasti práv obetí. Európska komisia zriadila funkciu koordinátora pre práva obetí, prijala svoju prvú stratégiu v oblasti práv obetí na roky 2020 – 2025 a zriadila platformu na ochranu práv obetí. Na vnútroštátnej úrovni sa vývoj vo veľkej miere riadil pandémiou COVID-19. Pandémia upriamila pozornosť na domáce násilie a na ťažkosti so zabezpečením prístupu k spravodlivosti v časoch prísne obmedzenej mobility a verejného života. Medzitým vo viacerých členských štátoch pretrvávali problémy týkajúce sa nezávislosti súdnictva. Komisia v roku 2020 uverejnila svoju prvú správu o právnom štáte a Európska rada prijala nariadenie o všeobecnom režime podmienenosti na ochranu rozpočtu Únie.

Obete trestných činov proti osobám majú právo na uznanie a spravodlivosť, ako sa stanovuje v článku 47 Charty základných práv Európskej únie. Európska komisia v roku 2020 vypracovala rámec so zámerom ďalej rozvíjať tieto práva a priblížiť sa k cieľu, ktorým je ich plné uznávanie a účinnosť. Na základe smernice o právach obetí vymenovala koordinátora pre práva obetí, prijala prvú stratégiu EÚ v oblasti práv obetí a zriadila platformu na ochranu práv obetí. Úspech stratégie však bude do značnej miery závisieť od záväzku členských štátov vykonávať ju.

V stratégii sa identifikujú kľúčové priority vrátane podporovania obetí pri podávaní trestných oznámení, zlepšenia podpory a ochrany zraniteľných obetí, uľahčenia prístupu obetí k náhrade škody a posilnenia spolupráce a koordinácie medzi všetkými príslušnými zainteresovanými stranami. Vo všetkých týchto ohľadoch zohrávajú kľúčovú úlohu organizácie na podporu obetí. Nato, aby stratégia fungovala, je preto nevyhnutná pripravenosť členských štátov posúdiť a v prípade potreby zlepšiť a posilniť existujúce štruktúry podpory.

V roku 2020 niekoľko členských štátov EÚ (vrátane Bulharska, Estónska a Litvy), ako aj Srbsko zriadili alebo posilnili štruktúry organizácií na podporu obetí. Problémy však pretrvávajú. Patria medzi ne napríklad problémy s poskytovaním informácií obetiam o ich právach, s poskytovaním praktického poradenstva a podpory obetiam pri uplatňovaní ich práv a so službami podpory obetí, v rámci ktorých sa obetiam poskytujú informácie o ich úlohe v trestnom konaní a zabezpečuje sa príslušná podpora v súlade s článkom 9 ods. 1 písm. a) smernice o právach obetí.

STANOVISKO FRA Č. 9.1

Členské štáty EÚ musia nadviazať na svoj záväzok zabezpečiť úplné a správne vykonávanie smernice o právach obetí. Takisto by mali ďalej rozvíjať práva obetí trestných činov v súlade so stratégiou Európskej komisie v oblasti práv obetí.

Členské štáty by mali prijať účinné opatrenia na pomoc pri vykonávaní práva všetkých obetí na komplexné služby podpory vrátane informácií, poradenstva a podpory, ktoré sa týkajú práv obetí a ich náležitej úlohy v trestnom konaní.

STANOVISKO FRA Č. 9.2

Členské štáty EÚ, ktoré tak zatiaľ neurobili, sa vyzývajú na ratifikáciu Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácejmu násilliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor).

Agentúra FRA nabáda členské štáty, aby riešili medzery vo vnútroštátnych právnych predpisoch týkajúcich sa ochrany žien, ktoré sú obeťami násillia, a to aj usmerňovaním polície pri jej úlohe zasiahnuť v prípadoch domáceho násillia, a aby prijali opatrenia, ktoré zabezpečia okamžitú a silnú ochranu žien pred opakovanou viktimizáciou a odvetou.

Istanbulským dohovorom Rady Európy sa nielen vymedzujú normy, ale prostredníctvom jeho monitorovacieho orgánu (GREVIO) sa aj podporuje a usmerňuje rozvoj práva žien na ochranu pred rodovo motivovaným násillim a na uznanie a spravodlivosť, ak sa stanú obeťami. Do konca roku 2020 však Bulharsko, Česko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva a Slovensko dohovor ešte neratifikovali.

Okrem toho sa ešte neuskutočnilo pristúpenie EÚ k dohovoru. Súdny dvor EÚ na žiadosť Európskeho parlamentu vypracúval stanovisko zamerané na posúdenie, či je podpísanie a prijatie dohovoru v súlade so zmluvami EÚ. Jeho stanovisko sa očakáva v druhom štvrtroku 2021.

STANOVISKO FRA Č. 9.3

EÚ a jej členské štáty sa vyzývajú na ďalšie posilňovanie úsillia a spolupráce s cieľom zachovať a posilniť nezávislosť súdnictva, ktorá je základnou zložkou právneho štátu.

Okrem toho by príslušné členské štáty mali urýchlene prijať opatrenia na dosiahnutie úplného súladu s príslušnými rozsudkami Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ). Členské štáty sa takisto nabádajú, aby urýchlene konali v súlade s odporúčaniami, ako sú tie, ktoré Európska komisia predkladá vo svojom postupe pre právny štát.

Nezávislé súdnictvo je základným kameňom právneho štátu a prístupu k spravodlivosti (článok 19 Zmluvy o EÚ, článok 67 ods. 4 ZFEÚ a článok 47 Charty základných práv Európskej únie). Výzvy v oblasti spravodlivosti vo viacerých členských štátoch EÚ pretrvávajú, najmä v súvislosti s nezávislosťou súdnictva. Európska komisia vydala v roku 2020 svoju prvú výročnú správu o právnom štáte. Téma systémov súdnictva a ich nezávislosti bola jednou zo štyroch oblastí, na ktoré sa správa zameriavala.

V roku 2020 bolo takisto prijaté nariadenie o všeobecnom režime podmienenosti na ochranu rozpočtu Únie. Medzi ukazovateľmi porušovania zásad právneho štátu sa výslovne uvádza korupcia a ohrozovanie nezávislosti súdnictva.

10

VÝVOJ V UPLATŇOVANÍ DOHOVORU O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

Európska komisia začala v roku 2020 rozvíjať novú stratégiu pre oblasť zdravotného postihnutia, pričom otvorila konzultačný postup, ktorý prebiehal počas celého roka. Nová stratégia bude spustená v prvom štvrtroku 2021. Európsky parlament a Rada dosiahli politickú dohodu o novom všeobecnom nariadení, ktorým sa riadia fondy EÚ, ktoré sa vzťahujú na práva osôb so zdravotným postihnutím. Pandémia COVID-19 medzitým otestovala povinnosť EÚ a jej členských štátov dodržiavať súlad s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím. Členské štáty zaviedli širokú škálu opatrení, ktoré významne ovplyvnili práva osôb so zdravotným postihnutím. Osoby so zdravotným postihnutím a ich zastupujúce organizácie, ako aj štruktúry zriadené podľa Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím na ich ochranu prijali opatrenia na zabezpečenie súladu týchto opatrení s dohovorom. Pandémia celkovo zdôraznila význam zapojenia osôb so zdravotným postihnutím a ich zastupujúcich organizácií do rizikových situácií a hodnotu silných vnútroštátnych štruktúr podľa dohovoru.

Vlády prijali širokú škálu opatrení na obmedzenie šírenia koronavírusu. V niektorých z týchto opatrení sa plne nezohľadnili práva osôb so zdravotným postihnutím podľa Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, najmä článok 4 (povinnosť zabezpečiť a podporovať práva osôb so zdravotným postihnutím) a článok 11 (rizikové situácie a núdzové humanitárne situácie), alebo Charta základných práv Európskej únie, najmä článok 21 (nediskriminácia) a článok 26 (integrácia osôb so zdravotným postihnutím). Niektoré zákazy návštev boli prehnané, osoby so zdravotným postihnutím nemohli navštevovať školské zariadenia alebo mali príliš málo výnimiek z pravidiel o nosení rúšok alebo sociálneho odstupu.

STANOVISKO FRA Č. 10.1

V súlade s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím by členské štáty EÚ mali v rámci svojich kontrol legislatívnych a vykonávacích opatrení týkajúcich sa rizikových situácií (ako je pandémia COVID-19) zvážiť vplyv takýchto opatrení na práva osôb so zdravotným postihnutím a prijať opatrenia na zabránenie akýmkoľvek nepriaznivým vplyvom. Opatrenia na riešenie rizikových situácií, ktoré môžu priamo alebo nepriamo ovplyvniť práva osôb so zdravotným postihnutím, by mali byť stanovené v právnych predpisoch, mali by byť nediskriminačné a primerané sledovanému legitímnemu cieľu. V súlade s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím a Chartou základných práv Európskej únie by členské štáty mali v plnej miere zapájať osoby so zdravotným postihnutím a ich zastupujúce organizácie, ako aj vnútroštátne monitorovacie orgány zriadené podľa článku 33 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím do plánovania a monitorovania takýchto opatrení.

Inštitúcie EÚ a jej členské štáty by tieto kontroly mohli podporovať uľahčením výmeny sľubných postupov, a to najmä medzi národnými parlamentmi.

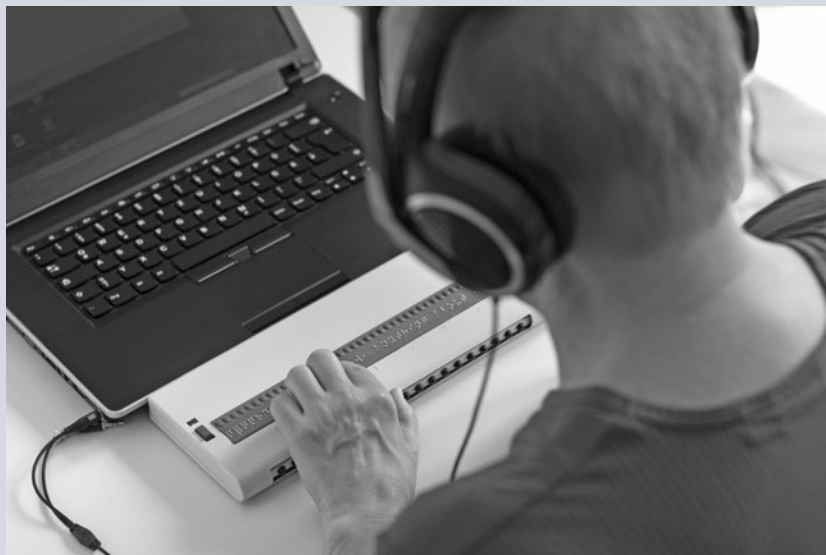
Aj obmedzenie pohybu spôsobilo problémy, ktoré sa týkali aj zabezpečenia dodávok potravín, zdravotníckych potrieb a čistiacich prostriedkov osobám so zdravotnými postihnutiami. Usmernenia k triedeniu pacientov neboli v súlade s normami podľa Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím a mohli by viesť k odopretiu život zachraňujúcej intenzívnej starostlivosti osobám so zdravotným postihnutím, ktoré mali podobné šance na prežitie ako osoby bez zdravotného postihnutia. Okrem toho malo obmedzenie pohybu často nepriaznivejší vplyv na duševnú a fyzickú pohodu osôb so zdravotným postihnutím. Ich osobitné potreby sa často prehliadali.

Chýbala vhodná komunikácia s osobami so zdravotným postihnutím a informácie o prijatých opatreniach na riešenie pandémie, najmä v jej raných štádiách, a osoby so zdravotným postihnutím sa zriedka podieľali na plánovaní takýchto opatrení. Niektoré členské štáty EÚ sa zamerali na zabezpečenie väčšieho zapojenia osôb so zdravotným postihnutím do plánovania a monitorovania takýchto opatrení v budúcnosti. To by mohlo pomôcť znížiť riziko, že opatrenia v budúcnosti budú v rozpore s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím.

STANOVISKO FRA Č. 10.2

Členské štáty EÚ by mali oznamovať svoje reakcie na núdzové situácie spôsobom, ktorý je v plnej miere prístupný. Mali by v plnom rozsahu vykonávať relevantné smernice EÚ, ako je revidovaná smernica o audiovizuálnych mediálnych službách a smernica o prístupnosti webových sídel. Členské štáty by mali poskytovať informácie pomocou vhodných prostriedkov a formátov – tie zahŕňajú napríklad titulky, tlmočenie znakov a ľahko čitateľný jazyk.

Pandémia ukázala, že v rámci stratégií krízovej komunikácie členských štátov sa len zriedka sprístupňujú všetky informácie týkajúce sa núdzových situácií. Počas pandémie informácie neboli vždy poskytované prostriedkami a vo formátoch, ktoré umožňovali prístup k nim aj osobám so zdravotným postihnutím, hoci sa to vyžaduje v právnych predpisoch EÚ vrátane zrevidovanej smernice o audiovizuálnych mediálnych službách (2018/1808) a smernice o prístupnosti webových sídel (2016/2102).

Pandémia zdôraznila naliehavú potrebu deinštitucionalizácie. Ukázalo sa nielen to, že osoby so zdravotným postihnutím sú v tejto konkrétnej pandémie vystavené väčšiemu fyzickému riziku, ale aj to, že aj ich duševná pohoda je viac ohrozená, keď sú v inštitucionálnom prostredí, a to z dôvodu výslednej izolácie a nedostatku sociálneho kontaktu.

V článku 19 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím sa vyžaduje deinštitucionalizácia, pričom nová európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia ju bude pravdepodobne zahŕňať tiež. Nadobudnutie účinnosti nového všeobecného nariadenia a spustenie stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia zvýši tlak na dokončenie procesu deinštitucionalizácie.

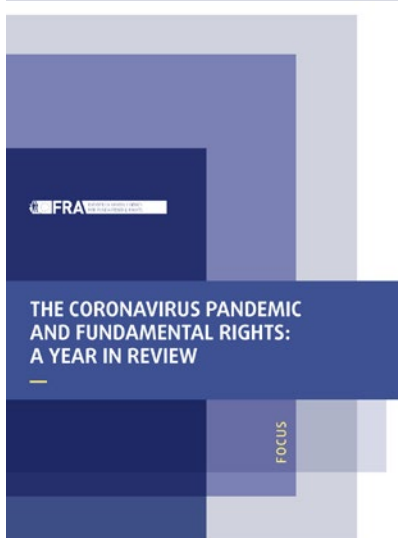

STANOVISKO FRA Č. 10.3

V súlade s článkom 19 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím a v rámci novej európskej stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia by EÚ a jej členské štáty mali bezodkladne zrýchliť svoje úsilie o dosiahnutie deinštitucionalizácie, a to aj prostredníctvom vhodného využívania finančných prostriedkov EÚ s cieľom zabezpečiť, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli žiť nezávisle a byť začlenené do spoločnosti.

Z hľadiska ochrany základných práv rok 2020 priniesol pokrok i určité nezdary. V publikácii agentúry FRA s názvom *Fundamental Rights Report 2021* (Správa o základných právach 2021) sa rekapituluje hlavný vývoj v EÚ v období od januára do decembra 2020 a uvádzajú sa stanoviská agentúry k nemu. Poukazuje sa v nej na dosiahnuté úspechy i oblasti, ktoré naďalej vyvolávajú obavy, a poskytuje sa prehľad hlavných tém, ktoré formujú diskusie o základných právach v celej EÚ.

Tento rok sa pozornosť zameriava na pandémiu COVID-19 a jej vplyv na základné práva. Vo zvyšných kapitolách sa pozornosť venuje Charte základných práv Európskej únie, rovnosti a nediskriminácii, rasizmu, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti, integrácii Rómov, azylu a migrácii, informačnej spoločnosti, ochrane súkromia a osobných údajov, právam dieťaťa, prístupu k spravodlivosti a pokroku v uplatňovaní Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

PODPORA A OCHRANA VAŠICH ZÁKLADNÝCH PRÁV V CELEJ EÚ —

Úplná publikácia agentúry FRA *Fundamental Rights Report 2021* (Správa o základných právach 2021) – je k dispozícii na adrese

<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

Pozri aj súvisiace publikácie agentúry FRA:

- FRA (2021), *Správa o základných právach 2021 – stanoviská agentúry FRA*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021-fra-opinions> (k dispozícii vo všetkých 24 úradných jazykoch EÚ),
- FRA (2021), *The Coronavirus pandemic and fundamental rights: a year in review* (Pandémia COVID-19 a základné práva: ročný prehľad), Luxemburg, Úrad pre publikácie, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/coronavirus-pandemic-focus> (k dispozícii v angličtine a vo francúzštine).

Predchádzajúce výročné správy agentúry FRA o výzvach a úspechoch v oblasti základných práv v Európskej únii sú k dispozícii na webovom sídle agentúry FRA (dostupné v angličtine, francúzštine a nemčine).

ĎALŠIE INFORMÁCIE

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko

T +43 1580300 – F +43 158030699

fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights

 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

 twitter.com/EURightsAgency

Úrad pre vydávanie publik
Európskej únie